

THE IMAGE OF THE TRANSYLVANIAN IDEOLOGY IN THE PAGES OF THE INTERWAR JOURNAL ABECEDAR

Nagy Imola Katalin, Assist. Prof., PhD, Sapientia University of Tîrgu Mureş

Abstract: In the study we wish to make a presentation of the way in which a Romanian weekly paper mirrored and reflected upon the issue of Transylvanianism. Emil Giurgiucă's and George Boldea's publication published numerous articles on the topic. Our aim is to analyse the extent to which these articles accepted or rejected this Transylvanian regional ideology.

Keywords: Transylvanianism, regional ideology, the cultural magazine Abecedar, intercultural communication, press in the interwar period

În epoca interbelică regionalismul, înțeles ca o problemă de autodefinire identitară și nu atât ca o chestiune de evaluare estetică, a fost un fenomen destul de important nu doar în viața spirituală ardeleană, fie românească sau maghiară, ci și la nivel european. În primele patru decenii ale secolului XX au apărut mai multe teorii regionale în Europa. (Neubauer-Pope, 2004, 5) În anii 20 a apărut teoria literaturii regionale *Landschaftstheorie* elaborată de August Sauer și Josef Nadler: această teorie viza variantele regionale ale literaturii naționale, distingând în cadrul literaturii germane o ramură literară prusacă, săsească, austriacă etc. Cartea lui Nadler - *Literaturgeschichte der Deutschen Stamme und Landschaften* - a avut un impact important asupra elaborării altor teorii regionale, printre care cea a lui Al. Dima, teoria localismului creator. Aceleași orientări literare regionale sunt susținute și de *Heimatlidung* - o mișcare literară conservatoare care favoriza tendințele moderniste, ținând abordarea vieții rurale și a spiritualității rurale germane neperversitate de modernism. Orientarea franceză *régionalisme* își propunea, de asemenea, reprezentarea vieții de la țară și a sufletului țărănesc tradițional.

Marcel Cornis Pope (2004) dezvoltă, în capitolul *Crossing Geographic and Cultural Boundaries. Reinventing Literary Identities* din a lor *Istorie a literaturilor central-est europene*, ideea dinamicii foarte complexe care a redefinit și re poziționat și extins în continuu hotarele culturilor literare ale regiunii. Literaturile Europei centrale și de est au avut, în acest sens, un rol major în (re)inventarea regiunii, și prin (re)imaginarea și (re)configurarea identității ei. Producția literară a zonei și-a construit o rețea de comunități imaginate și imaginative ale Europei Centrale, dându-le acestora coeziunea și continuitatea care le-a lipsit în istorie. Tendințele regionale ale demersurilor culturale sunt încercări de (re)găsire a acestei coeziuni și a echilibrului. În ciuda puseelor de naționalism de după primul război mondial, regionalismul a continuat să joace un rol centrifugal stăruitor în provincii ca Basarabia, Galiția, Transilvania, Banat etc. Producția literar-artistică în aceste zone a însemnat și negocierea tensiunilor dintre naționalism și regionalism, influențele metropolitane și patriotismul local (Neubauer-Pope, 2004, 5). John Neubauer și Marcel Cornis Pope subscriu la conceptul de *dynamic regionalism*, tratând Europa centrală și de est atât ca un (multiplu) centru, cât și ca o interfață între alte două regiuni majore ale Europei. Ei concep literaturile zonei ca niște componente relaționale mai degrabă decât ca niște entități rivale, competitive, subliniind fluxul și transferul de producție culturală peste granițe, fizice și spirituale.

În contextul desfășurării vieții politice și al creionării peisajului literar ardelean își face apariția o ideologie aclamată orgolios pe de o parte și combătută pe de altă parte, o ideologie cu mulți adepți și tot atâția inamici și combatanți. *Transilvanismul* - o atitudine deosebit de activă, în concluziile ei practice - a fost și este și azi conceput ca o ideologie regională a intelectualității maghiare ardeleni. La început a semnat conștiința maghiarilor ardeleni că pot trăi spiritualicește și fără sprijinul oficial al statului ungar și în afara granițelor lui, în urma schimbărilor intervenite după anul 1918. Dacă tendințele regionale apar în cultura literară ardeleană imediat după război - transilvanismul promovat de intelectualii maghiari fiind un astfel de impuls regional prin excelență -, către sfârșitul anilor 1920 apar tendințe și viziuni similare și în viața spirituală și intelectuală românească din Ardeal. Transilvanismul sau ardelenismul este, în fond, un *I statement*, un discurs identitar, un demers de autodefinire construit pe un set de idei și sintagme cheie care nu sunt neapărat invenții ardeleni, ci sunt, multe dintre ele, constructe teoretice specifice discursurilor central sau est europene.

Transilvanismul derivă din determinarea spațială a modului de gândire, din reciproca influențare a conștiinței și mediului (aspect specific tuturor regionalismelor, inclusiv celei românești și celei săsești) (K. Lengyel, 2007, 219). Definierea conceptului de transilvanism literar a intrat și în sfera de activitate a scriitorilor maghiari ai provinciei, începând cu activitatea scriitorilor grupați în Erdélyi Helikon (1926), cei mai importanți fiind Áprily Lajos, Berde Mária, Kós Károly, Molter Károly ș.a. Gruparea helikonistă s-a constituit cu scopul declarat de a coagula interesele culturale, de a promova platforma *l'art pour l'art* și ideologia transilvanismului. Kós Károly, Kuncz Aladár, Tabéry Géza și alții își exprimaseră de nenumărate ori convingerea că în Transilvania s-a încheat, de secole bune, o spiritualitate specific ardeleană care-și are sursele în spațiul și peisajul geografic dat și se fundamentează pe comuniunea foarte strânsă cu pământul, cu poporul, o spiritualitate care înseamnă „*găsirea unui echilibru inteligent între națiuni, religii, viziuni, tradiții populare, clase sociale și interes de grup.*” (Kuncz, 1928)

Definiția lui Ligeti Ernő arată astfel: „*transilvanismul este sentimentul vital al unui popor. Acest sentiment și-a căutat apoi formele, relațiile și echilibrul.*” (Ligeti, 2004, 104) Definiția lui Kuncz, în schimb, arată că „*dovada existenței ideii transilvane este Transilvania însăși și ... popoarele ei, care pot conviețui alături, fără a renunța la dragostea lor pentru specificitățile naționale.*” (Kuncz, 1972, 246) Definiția părintelui transilvanismului Kós Károly nu poate fi nici ea trecută cu vederea, el fiind cel mai consistent lider de opinie și purtător de cuvânt al transilvanismului. El vedea unicitatea regiunii în varietate, în coabitarea a trei culturi, care au produs unele din cele mai interesante intersectări culturale: „*timp de o mie de ani un miracol s-a întâmplat pe teritoriul Transilvaniei, astfel că trei popoare și trei culturi trăiesc împreună, păstrându-și - pentru că și-au putut păstra - personalitatea lor distinctă, dar căpătând totodată și un caracter comun, diferite de culturile și popoarele învecinate, înrudite sau nu.*” (Kós apud Pomogáts 2008, 463-465.)

Tamási Áron oferă, și el, o definiție mai mult poetică decât conceptuală, când afirmă că „*recunosc: nu pot defini într-un mod inteligibil acest concept, pot doar să-l aproximez și să-l sugerez prin imagini. Poate că nici istoria nu a putut să dea o expresie clară acestui ceva, care pesemne nici nu este un concept, ci mai degrabă sens și sentiment, chin și destin, realitate și mister. Sau, folosind cuvinte la modă, aș putea spune că transilvanismul este întâlnirea existențelor mai multor etnii pe înălțimile destinului comun al umanității. Așa văd eu transilvanismul.*” (Tamási Áron, *Azok a baloldali erdélyi titánok*. Az Erdélyi Helikon, a magyar nyelv közossége és a transilvanizmus, în *Brassói Lapok*, 1929, 4 martie, 4, apud Ritoók, 1979, 92-93) Nota comună a tuturor definițiilor este accentul pus pe relația de determinare dintre *istoria transilvană, peisajul transilvan și psihicul transilvan*. Ideea fundamentală de la care transilvanismul pornește este acela că prin interacțiunea istoriei și

geografiei specifice a Ardealului, s-a conturat un psihism aparte al locuitorilor acestui ținut, psihism prin definiție pătruns de asumarea principiilor libertății, conviețuirii și toleranței.

Ecoul transilvanismului în discursul cultural românesc este extrem de complex și de nuanțat. În viața de zi cu zi, transilvaniștii împărtășeau o rețea de convingeri, dintre care foarte multe erau comune cu cele ale colegilor de breaslă români. Conștiința și ideologia națională română a fost promovată mai întâi de Școala Ardeleană (Samuil Micu Klein, Petru Maior, Gh. Șincai), conștiința comunitară săsească s-a format prin scrierile lui August Ludwig Schlözer, Stefan Ludwig Roth și Friedrich Teutsch. Bilingvismul și multilingvismul erau o normă pentru central-europenii educați, cel puțin până spre mijlocul secolului XX. Cum majoritatea scriitorilor ardeleni vorbeau limba română și maghiară deopotrivă, ei puteau avea acces direct la creația artistică și cea publicistică a celorlalți. Ideologia transilvanistă implica existența spiritului ardelean și la scriitorii români și sași. În articolul *Az igazi erdélyi szellemiség/Adevărata spiritualitate ardeleană*¹ Kacsó Sándor atinge problema implicațiilor politice ale transilvanismului, atunci când spune că acesta nu este un construct exclusiv cultural sau politic, ci este mai degrabă un tip de atitudine - practică sau spirituală - care poate fi adoptat atât în literatură, cât și în politică. Transilvanismul este, în această accepțiune, un program de lucru și un curent, neșansa căruia a fost tocmai mitizarea și glorificarea excesivă. Rezultatul acestei proiectări în mit a fost catalogarea transilvanismului estetic drept regionalism minor și a celui politic drept trădare. Kacsó atinge în același articol și chestiunea originilor *transilvanismului românesc*. El aduce în discuție Dieta ardeleană din 1863-64, unde, după părerea lui, românii au folosit argumentația și discursul de tip transilvanist pentru a-și servi cauza. Cum anume? Episcopul Șuluțiu vorbea acolo despre egalitatea tuturor națiunilor, sugerând ca toate limbile vorbite în Ardeal să devină limbi obligatorii în școlile de stat. Concluzia episcopului „-*La urma urmei, multitudinea limbilor de la această Dietă reflectă Transilvania însăși*” (Kacsó apud Pomogáts, 2008, 537-543) - faptul că Transilvania este prin definiție plurilingvă - anunță deja discursul transilvanist din anii 20. Un alt text în care chestiunea transilvanismului românesc transpare cu claritate este articolul de întâmpinare semnat de Kádár Imre (*Új román folyóirat Erdélyben/O revistă românească nouă în Ardeal*), în care autorul salută apariția revistei *Darul Vremii*, apreciată ca prima încercare de promovare a transilvanismului cultural în cercurile intelectuale românești (Kádár 1930, 340-341). De asemenea, Kováts József (1930, 184-185.) scrie un alt articol în revista *Pászortűz*, unde vorbește de George Coșbuc și de Șt. O. Iosif ca despre reprezentanții transilvanismului literar românesc.

Problema transilvanismului a fost diferit percepută și dezbătută în publicațiile românești ale vremii. S-au născut studii consacrate problemei Transilvaniei sub semnătura lui D. Popovici, Ion Breazu, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, G. Călinescu, Ion Chinezu etc. Existența unui specific literar ardelean este o idee acceptată atât de literații români, cât și de cei maghiari. „*Intelectualul ardelean, scrie Bucur Tincu, bazându-se pe tradiție, servește societatea, cel izolat și cel chinat de dureri personale, cel snob și înnoitor universal sau extravagant nu are ecou social. Caracteristica principală a intelectualului ardelean este activismul și dinamismul în formare continuă.*” (Todor, 1983, 306.)

Ion Chinezu formulează astfel în 1929: „*transilvanismul a fost ridicat la suprafață atunci când Ardealul și-a întors fața spre București ... vom căuta să vedem dacă există în adevăr un transilvanism generator de artă, un suflet specific al acestei regiuni, o gândire ardeleană capabilă să se cristalizeze într-o formă literară proprie. Problema, astfel pusă, aparține geografiei literare.*”

¹ Text apărut în *Erdélyi Helikon*, 1938, 35-41, și reprodus în Pomogáts Béla, 2008, 537-543.

Ei bine, un astfel de transilvanism există, a existat și atunci când nu a fost băgat în seamă, după cum se poate lămuri și în literatura românească un suflet moldovean, muntean, ardelean și oltean. Nu este scriitor mai de seamă din Ardeal care să nu se fi rostit asupra acestui transilvanism, socotit de unii drept axa literaturii de aici... problema a ajuns să aibă o adevărată literatură, din care nu lipsesc, firește, nici exagerările unora, care merg până acolo că pot să descopere o mitologie secuiască, nici glasurile de tăgadă înverșunată ale L'art pour l'art-istilor.” (Chinez, 1930, 15.) În volumul dedicat literaturii maghiare ardeleni (teza lui de doctorat) criticul și publicistul clujean rezumă considerațiile sale asupra transilvanismului, definit ca un fenomen al literaturii maghiare din Transilvania, un concept de geografie literară: „există o notă dominantă în această literatură ardeleană, o notă care să o deosebească de literatura din Ungaria? Întrebarea aceasta și'au pus' o cu înfrigurare de atâtea ori ziarele și revistele ardeleni, și din discuțiile ce s'au urmat în jurul acestei chestiuni, dicționarul literar al vremii noastre s'a îmbogățit de un cuvânt nou: *Transilvanismul*. I s'a atribuit acestui cuvânt putere magică, de a coordona toate năzuințele ardeleni unguerești spre o țintă unitară care, în timp ce-și păstrează legăturile vechi cu viața intelectuală a Ungariei, are menirea să dezvolte un spirit regional diferențiat de ritmul general al culturii unguerești... Trecutul istoric al Ardealului, îndrumat în altă albie decât acela al Ungariei, a fost pus și el la contribuție pentru lămurirea transilvanismului. La influențele exterioare, datorite mediului geografic, s'au adăugat elementele ce se desprind din cercetarea istoriei. S'a insistat asupra contactului secular cu Românii și Sașii, asupra multiplelor influențe reciproce rezultate din acest contact și care încetul cu încetul au creiat o mentalitate specifică în care Românii, Sașii și Ungurii își găsesc unele note comune. S'a accentuat de asemenea rolul istoric de mediator al Ardealului între două lumi, între Apus și Răsărit, rol cu deosebire important începând cu penetrația protestantismului... se pot desprinde câteva trăsături fundamentale ce caracterizează literatura maghiară ardeleană... Un adânc sentiment al naturii, un amestec interesant de conservativism și modernism, un spirit de eclecticism nivelator și un pronunțat caracter etic.” (Chinez, 1930, 14-19)

După studierea unei părți consistente din presa culturală interbelică (publicațiile *Gând românesc*, *Provincia literară*, *Cele Trei Crișuri*, *Țara noastră*, *Boabe de grâu*, *Pagini literare*, *Familia*, *Societatea de mîne*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Blajul* și revista *Abecedar*-subiectul prezentului articol), una din concluziile care se desprind este că transilvanismul este combătut, criticat într-o bună parte a acestor articole, este abordat prin prisma unei critici constructive în alte scrieri, precum există și texte care dovedesc înțelegere și simpatie pentru fenomenul transilvanist. Se face o distincție clară între transilvanismul unguerilor și ardelenismul, transilvanismul sau regionalismul românilor. Ideea existenței unui transilvanism transnațional sau a unui spirit transilvan comun este rar acceptată în presa românească interbelică, dar ideea determinismului spațial-geografic al spiritului -idee specifică tuturor regionalismelor - este acceptată în foarte multe cazuri.

Nu ideea transilvană se respinge, prin urmare, ci contaminarea unguerească a ideii transilvane; de aceea românii vor prefera termenul de *ardelenism* sau *localism*, pentru a se evita eventualele confuzii cu regionalismul ardelenesc maghiar. Această definiție prin opoziție trebuie însă judecată conform criteriilor aceluși timp, fenomenul opozițional fiind specific timpului și regiunii Europei Centrale. Trebuie spus, că în ciuda acestei delimitări denominative, transilvanismul, ardelenismul și localismul creator vor opera cu aceeași terminologie și cu același sistem argumentativ, cu dublă înrădăcinare - geografică și istorică.

În continuare vom încerca să surprindem reacțiile revistei *Abecedar* la ideologia transilvanistă. Revista *Abecedar* a apărut în 1933 la Brad, precedând cu puțin apariția, la Cluj, a revistei *Gând românesc* și a *Familiei* la Oradea. Revista a cunoscut 52 numere, în redacție aflându-se Theodor Murășanu, Emil Giurgiuca, George Boldea, Grigore Popa, Pavel Dan și

Mihai Beniuc. Săptămânalul apărut sub îngrijirea lui Emil Giurgiuca și al lui George Boldea s-a vrut, de la bun început, o revistă ardeleană, un *Abecedar pentru scriitorii Ardealului*, după cum sugerează un titlu din numărul 2 din 18 mai 1933. „*Ardealul dinainte de războiu a dat literaturii românești, la scurte etape, o contribuție proprie de poezie înfrățită și nouă plină de sevă autohtonă, uneori de un învăluit iredentism, totdeauna drapată de un farmec patriarhal. Valorile literare se vărsară peste Carpați absorbite de mirajul țării, de unde strălucirea lor s'a răsfânt în toate părțile, scăpărătoare, înlesnind contemplarea din tuspatru punctele de orizont. Slavici a deschis la Iași ferestrele către Ardeal, interesul și simpatia pentru specificul transilvan fuseseră câștigate și înlăturată repulsiunea, provenită dela artificiile aceluia fals curent de latinizare. În ochii scriitorilor din familia Junimei, Ardealul începea să se curețe de sgura cărturărească.*” (Giurgiuca- Boldea, mai 1933, 1-3) Se trec în revistă câteva nume de scriitori care reprezintă ardelenismul în literatură: solarul și echilibratul clasic Coșbuc, candidul *făurar de rime* care a introdus în literatură tema dezrădăcinării - Șt. O. Iosif, O. Goga care a încheiat formula ideii naționale (aspect la care vom reveni). O idee interesantă care trebuie reținută este aceea că, deși Ardealul a produs mulți literați, nu a oferit și teren de afirmare pentru aceștia, ba mai mult, literatura produsă în Ardeal trebuia să fie diferită: „*dar ceea ce interesează acum e constatarea că Ardealul n'a oferit un bun teren pentru nobila artă și n'a reținut pe cântăreți. Să fie dintr'o repulsiune, contractată prin latinism, față de ce era clar,- din lipsa de zăre largă a mediului intelectual, ori un efect al preocupărilor politice care cerea poezilor un alt sunet, decât acela de mărgăritar, al lirei și nu eulalii amăgitoare.*” (Giurgiuca- Boldea, mai 1933, 1-3) Nae Antonescu apreciază, în volumul *Reviste din Transilvania*, că „Titlul noului săptămânal dobândește caractere simbolice, *Abecedar, revistă literară*, devenind începutul unei puternice mișcări de descătușare a energiilor create, literare și artistice din Transilvania, canalizându-le în direcția unei concepții realiste, cu puternice rădăcini în tradiție dar și cu ferestre larg deschise spre orientările veacului. Acțiunea disciplinată a grupului de colaboratori a început cu inventarul literar al unui secol de creație, un bilanț în care se recunosc valori reprezentative pentru opera respectivă, dar se constată și o situație precară, o lipsă de îndrumare a literaturii românești din Transilvania.” (Antonescu, 2001, 92)

Textul semnat de Emil Popa, *Lacune*, din numărul 7 din 22 iunie 1933, reia ideea necesității unei reviste de calitate pentru a promova spiritul transilvan și credința în apariția unui scriitor pe măsură. „*Sufletul acesta de împospătare de care va trebui să pulseze orice sat, nu va putea fi furnizat numai de capitală, din cauza centrismului ei exagerat, și din cauza aceluia mozaic spiritual de tendințe încrucișate, ecou al curentelor din apus. De aceea va trebui să ne îndreptăm ochii și spre alte cetăți.*”

Va trebui să spiritualizăm provinciile, săle redăm viața culturală din trecut... în această ipoteză Ardealul apare sărac. Dela Luceafărul lui Octavian Goga n'am mai avut o revistă de cultură care să îmbrățișeze într'un mănunchi scrisul ardelean... Credem însă în apariția unui scriitor care să dea viață unei reviste bune.” (Popa, iunie 1933, 3) Scriitorilor și intelectualilor de mâine, crede publicistul, le revine sarcina de a respiritualiza provinciile, în special Ardealul.

Într-un număr din iulie 1933, la sfârșitul revistei, în notele de final adunate sub titlul *Carnet*, apare un scurt text semnat de Emil Giurgiuca, care salută demersul revistei lui Ion Chinezu, care ar putea, după modelul helikoniștilor maghiari, să impună o instituționalizare și o organizare sistematică a vieții literare românești din Transilvania. „*Una din multele lacune, în Ardeal, este lipsa de coeziune dintre scriitori. Unii se înecă în apele politicii de partid, alții umbresc în jurul lor de singurătate. Ar trebui zidită o cetate literară (revistă, editură) care să strângă laolaltă pe cei împrăștiați, așa cum Ungurii dela noi au zidit un Helicon Transilvan (Erdélyi Helikon), masivă publicație literară, pe lângă care funcționează o editură*”

bogată și de bun gust. Promovarea valorilor ar fi ajunsă și, susținută de un încălzit aparat de propagandă, interesul pentru cartea de literatură (de preț) ar crește, un bun care nu se poate schimba cu nici o altă conformație spirituală. – Se pare că d. Ion Chinezu, care la Cluj deține cârma unei reviste, a înscris itinerarului său și această țintă. Surprinși de toamnă cântăreții noștri și-ar avea scutul și sub el un nou ritm de viață spirituală ar bate în inima Ardealului.” (Giurgiuca, iulie 1933,7) Coagularea eforturilor de a da un suflu nou vieții culturale din Ardeal ar putea fi soluția salvatoare. Giurgiuca susține, în repetate rânduri, „necesitatea grupării scriitorilor ardeleni în jurul unei reviste sau edituri, în scopul promovării valorilor și al creșterii interesului pentru literatură.” (Daisa, 1972, 21)

În același număr din iunie 1933, câteva rânduri mai jos, într-un text semnat de Teodor Murășanu, ideea acestui nou curent de revigorare a vieții literare ardelenice re apare, de data asta autorul, care nu se semnează, oferă și câteva nume: „În noaptea de somn și de cocleală a Ardealului scump pământ românesc, semnalizează tot mai multe focuri aprinse, să lumineze departe. E scrisul viguros al noilor heraldici... E noua promoție de visători și gânditori... O generație de pregătire și răbdare își dăruie întâiele fructe... Ion Chinezu, Olimpiu Boitoș, Emil Cioran, Bucur Tincu, I. Breazu, E. Jebeleanu, D. Roșca etc. sub primatul lui Lucian Blaga și Aron Cotruș.” (Murășanu, iulie 1933, 7)

În numărul dublu din 20-27 iulie 1933 Silviu Bardeș² publică, sub titlul *Carnet*, o știre despre cea de-a opta reuniune a scriitorilor helikoniști la castelul lui Kemény János din Brâncovenești. Textul lui Bardeș e dovada faptului că exista un canal de comunicare între tabere și că se ținea cont de ceea ce se întâmplă în literatura proximală. Articolul e, de fapt, un raport destul de detaliat despre ceea ce s-a întâmplat acolo, despre ce se mai publică în literatura maghiară sau despre ce asociații mai apar. „După cum se vede, scrie Bardeș, camarazii unguri, mici și mari, desfășoară o sgomotoasă activitate. Noi o privim cantitativ. Calitativ, rămâne să se aprecieze singuri. Cu vremea, poate, și noi...” (Bardeș, iulie 1933, 8). În articolul *Noul suflet al Ardealului* Grigore Popa oferă o descriere a vieții spirituale din Ardeal, din care însă exclude regionalismul „hotărnicit de ambiții individuale, admirabil anacronism pentru ochiul abil al scrutătorului de realități actuale.” (Popa, august 1933, 5-6)

Printre multele articole publicate în revistă există exemple numeroase de texte în care se pot identifica idei similare cu cele ale transilvaniștilor. Spre exemplu, în numărul dublu 19-20 din 21-28 septembrie 1933 apare un text semnat de către George Boldea, text referitor la scriitorul expatriat Peter Neagoe, din care transpare cu claritate convingerea autorului, că un pământ, un spațiu geografic dă naștere unui specific al operelor literare care apar acolo: „Opera scriitorului român Peter Neagoe al cărui nume s’anunță din departe cu modestia unui clopoțel sunat de vânt, revărsată cu forța unei ape în șghiabul limbei americane, păstrează, îmbujorată de vioiciunea temperamentului său valah, respirația caldă a pământului nostru intrupat în propria-i făptură.” (Boldea, septembrie 1933, 11)

În numărul 26-28 din 1933 apare articolul „*Transilvanism*” de Teodor Murășanu³. Mai întâi se analizează termenul prin filieră saxonă, unde capătă semnificația de colaborare

² Teodor Murășanu folosea și pseudonimul de Silviu Bardeș, conform *Dicționarului General al Literaturii Române*, 2005, p. 9.

³ articol pe deplin analizat în *Pagini literare*, an II, 15 sept. 1935, no. 6-7, p. 191. în articolul *Fenomenul românesc din Ardeal*. Aici regionalismele creatoare nu sunt considerate altceva, decât fețele multiple ale aceleiași spiritualități etnice. Popa folosește metafora plantei, trunchiul căreia simbolizează spiritualitatea românească în genere, iar tulpinele ei sunt variațiile regionale. Se citează o pagină întreagă dintr-un articol al lui T. Murășanu din revista *Abecedar* (nr. 26-28 din 1933), intitulat „*Transilvanism*”, care vine în sprijinul teoriei predestinării românilor ardeleni pentru transilvanism, transilvanism care se refuză, însă, celorlalți. „Există un transilvanism, un ardelenism, un particularism artistic? Aceasta e problema. Ce este Ardealul? Un pământ stăpânit de o mare de țărani români. Printre ei înfipte câteva burguri medievale, locuite de sași și câteva insule de maghiari colonizați prin veacuri pentru calcule politico-economice... din întreg scrisul literaturii minoritari e imposibil să nimeriți ceva viu, veritabil, ce să răspundă la viața și lumea Ardealului. Nu pentru că n’ar fi artiști tot atât de mari ca scriitorii români, dar în scrisul lor nu te izbește freacăta unei mulțimi... minoritarii n’au o astfel de mulțime a satului și a pământului... există un transilvanism în literatură și artă, specific unguesc, specific saxon - există un transilvanism, sinteză a celor trei culturi, a celor trei popoare conlocuitoare? Nu există”³.

culturală. Sașii ardeleni sunt circumspecți și manierați, scrie Murășanu, și citează dintr-un articol al lui Zillich, apărut în *Gândirea* (anul XI, no. 9), când spune că pentru dânsii „*e un adevăr devenit banal, că prin crearea României Mari, nu s'au unit numai regiuni cu tradiții istorice deosebite, dar că și cercuri culturale, de structură eterogenă, întretaie acest teritoriu.*” (Murășanu, noembrie 1933, 9-11) În ceea ce privește cariera maghiară a termenului, acesta nu circula înainte de război, ba mai mult, Murășanu amintește de acea hotărâre a unui ministru al educației care a impus folosirea denumirii de *Platoul de Sud-est* în loc de denumirea *Ardeal*. „*Noi, Românii, în discuțiile literare și politice, întotdeauna i-am zis ardelenism sau regionalism. Cuvântul transilvanism, deși cu mai multă savoare de latinătate, scormonitor de îndreptățite orgolii românești dincoace de Carpați, e o numire, care nu ne-a prea entuziasmat niciodată. Pentru Români e mai dulce cealaltă.*” (Murășanu, noembrie 1933, 9-11) Noțiunea de transilvanism, precizează Teodor Murășanu, a fost pus în circulație de minoritari, și deși are, în mod evident un substrat politic, a pătruns și a făcut carieră mai întâi în câmpul literaturii. „*Și cu credulitatea lor, mulți publiciști români hipergeneroși, ar fi perseverat în alunecarea spre capcana abil întinsă, dacă d-l Albert Zathurecki ...n-ar fi avut imprudența să se grăbească cu un bilanț al transilvanismului, demascând, involuntar, subînțelesurile urmărite de Maghiari. Trezirea la realitatea ciudată a fost destul de penibilă pentru toți publiciștii români, cari, înainte, îmbrățișau cu simpatie discuția unui transilvanism cultural literar. (Ne referim aici la ampla polemică literară din Patria, Curentul, Calendarul).*” (Murășanu, noembrie 1933, 9-11)

Teodor Murășanu încearcă deci o circumscriere a termenului, nu în sensul lui politic promovată de minoritari, ci, spune el, în sensul lui literar. Astfel, transilvanismul este un „*regionalism literar, un specific etnic, acea floră particulară unei părți de lume, bucată veritabilă de viață, care nu poate fi înăbușită, care merită și trebuie eternizată în artă.*” (Murășanu, noembrie 1933, 9-11) Întrebarea fundamentală la care încearcă să găsească un răspuns este dacă există sau, dimpotrivă, nu există un transilvanism, un ardelenism artistic, literar. Ardealul este, crede publicistul, un pământ stăpânit de o mare de țărani români, printre care se află câteva burguri săsești și câteva insule maghiare. Dacă se pune problema reprezentării artistice a Transilvaniei, a exprimării literare a specificului sufletesc, a spiritului ardelean, nu țipătul între răs și plâns al ungarilor îl poate exprima cel mai bine, nici gustul pentru privilegiile medievale al sașilor. Dimpotrivă, apreciază Teodor Murășanu, sufletul transilvan, spiritul ardelean se poate exprima numai prin scrisul artiștilor români. „*O masă compactă de oameni ai pământului, ai munților și ai văilor, ai vremurilor bune și rele, ai vânturilor și al ploilor dintotdeauna..... Slavici, Coșbuc, Goga și Agârbiceanu. Arta acestor scriitori nu este un moft al unor burghezi plictisiți de confortul vieții urbane. Scrisul lor e un bloc de viață autentică a lumii ardelenesti. E clocotul de viață vulcanică a unei realități umane, care își caută respirația și trăirea prin veacuri.... În scrisul acestora e, în adevăr un transilvanism viu, necăutat, necomandat. Din cărțile lor, în orice moment, în orice parte de lume, ai putea reconstrui viața autentică, marea și singura realitate, care contează în geografia acestui colț de pământ românesc.*”

Din întreg scrisul literaturii minoritari e imposibil să nimeriști ceva viu, veritabil, ce să răspundă la viața și lumea Ardealului. Nu pentru că n'ar fi artiști tot atât de mari ca scriitorii români, dar în scrisul lor nu te izbește freamătul unei mulțimi, suport sentimental la spatele scriitorului.” (Murășanu, noembrie 1933, 9-11) Răspunsul la întrebare este categoric: un transilvanism transetnic nu există. „*Maghiarii ardeleni, în toate aspectele lor, n'au putut produce aici ceva diferențiat de cultura general maghiară. Sașii ruși de veacuri de masa germană... duc o viață alimentată mereu și direct din marea cultură teutonă.*”

În cultură, în limbă și în obiceiuri, nici Românii ardeleni nu se prezintă cu ceva deosebit, cu ceva diferențiat de marea masă românească.... în domeniul creațiilor literare însă scriitorilor români le-a succes să desprindă ceva distinct din marea realitate a acestui ținut. Sașii și Maghiarii conlocuitori nu cunosc și nu înțeleg specificul fără egal al acestor artiști. Când vor ajunge să-l cunoască, eliberați de orice prejudeții, vor fi de acord cu noi, că în Ardeal există numai transilvanismul literar românesc.” (Murășanu, noemvrie 1933, 9-11)

„Consemnarea principalelor probleme ale literaturii maghiare din Transilvania a fost o preocupare permanentă a revistei Abecedar. Se știe că scriitorii, artiștii și oamenii de cultură maghiară erau grupați în diverse societăți și asociații, aveau publicații și tipărituri variate, pe care revista le-a recenzat, cu multă bunăvoință. Comemorarea poetului Arany János a născut accente de simpatie poetului T. Murășanu (între altele și un virtuoz traducător din opera scriitorului maghiar), la fel s-a acordat atenție sporită poeziei lui Ady Endre, s-a comentat presa literară maghiară și s-a luat atitudine precisă, hotărâtă față de ascunsele intenții autonomiste ale doctrinei transilvanismului” scrie (Antonescu, 2001, 93-94), făcând referire directă la articolul *Transilvanism*⁴ al lui T. Murășanu din Abecedar, 1933, nr. 26-28, p. 9-11.

Romul Demetrescu scrie în articolul *Renaștere*, că după toate aparențele, Ardealul începe să dea măsura adevăratelor ei forțe creatoare. După generația antebelică și după confesionalismul și regionalismul explicabil dar perimat al generației trecute, o nouă generație începe să se impună. „Anii din nemijlocita depășire a războiului au pregătit în școlile românești ale Ardealului o generație de tineri în stare să-și călăuzească sufletul la fulgerările unui ideal propriu... fapt este că tineretul ce se avântă la începutul noului deceniu, pe scara creației este însuflețit de sbuciumul ce a frământat sângele poporului nostru cu vlaga pământului pe care trăește și cu zările naturii sale pitorești.” (Demetrescu, noemvrie 1933, 4-5.) În mod paradoxal, Romul Demetrescu nu aduce exemple de tineri scriitori impregnați de neliniștile spirituale și orientate spre viitor, dar pentru ilustrarea literaturii perimate și regionale din trecut, aduce ca exemplu, evident negativ, nuvelistica convențională și șablonieră a lui Slavici. „Acest fel de literatură, crede publicistul, rămâne tot mai lipsită de interes, învăluită în cutele trecutului, care stăruie a-și întuneca conturul și a se pierde în amurgul istoriei.” (Demetrescu, noemvrie 1933, 4-5)

În numărul 31-32 din 7 decembrie 1933 apare articolul *Puncte cardinale...*, semnat de Grigore Popa, devenit între timp, membru al redacției. Aici Popa vrea să ofere câteva considerații privitoare la fizionomia spirituală a Ardealului de ieri și de azi. Înainte de Unire, singura atitudine posibilă pentru scriitorul ardelen era militantismul: acela de a-și formula un crez și de a milita pentru el. „Scriitorul ardelen, când nu este profet sau desrădăcinat, este rapsod. Tristețea personală este nuanțată totdeauna cu nostalgia satului, a vieții patriarhale. Scriitorul ardelen este o săgeată, care indică, prin puncte revelatoare, drumul poporului său. Svâcnirile scrisului său au corespondențe adânci în lumea celor mulți. El este un crainic și un pribeag.” (Popa, decemvrie 1933, 1-3) Acest tip de atitudine a fost impus, ca o formulă compensatoare, de opresiunea sau dominația străină. Recursul la tradiție, la trecut, la istorie și la lumea satului nu e nimic altceva decât un proces de compensare: „scriitorul împrumută trecutul și neamului virtuozități, pe care amplificându-le prin eforturi originale, le restituie sub forma operelor de artă... trecutul apasă greu deasupra tuturor scriitorilor.” (Popa, decemvrie 1933, 1-3) În ceea ce privește prezentul, punctele cardinale de orientare nu sunt încă schițate. Era regionalismului a apus, crede Popa, și se impune „ancorarea într-un cuprins mai larg, în apele marelui cântec panromânesc, cu puternice rezonanțe general-umane.” (Popa, decemvrie 1933, 1-3) Ideea de bază a lui Popa este deci supremația centrului față de provincie, față de producția artistică regională.

⁴ Citat în mod eronat sub titlul de *Transilvania* de către Nae Antonescu, 2001, 96

În numărul 49-52 din 25 martie 1934 se fac referiri la numărul 1 (ianuarie)/1934 al revistei *Erdélyi Helikon*: „organul literaturii maghiare ardelene oficiale, într-o ireproșabilă înfățișare externă, (care) nu prea mustește a transilvanismul al cărui difuzor ar vrea să fie.” (Murășanu, martie 1934, 20) Se comentează reacția lui Vita Zsigmond la articolul lui Murășanu *Transilvanismul* respectiv *Renaștere* de Romul Demetrescu. „în care d-l Vita vede zorile unei noi generații române ardelene, care odată se va întâlni sufletește, în ceeace numesc d-lor transilvanism (eterna obsesie), cu idealurile spiritualității maghiare ardelene.” (Murășanu, martie 1934, 20)

Nae Antonescu subliniază două merite ale revistei: depășirea mentalității sămănătoriste și „combaterea tuturor formelor de regionalism” (Antonescu, 2001, 92), citând cuvintele lui Grigore Popa din *Abecedar* (1933, nr. 13-14, pp. 1-2), „Regionalismul hotărnicit de ambiții individuale, admirabil anacronism pentru ochiul abil al scrutătorului de realități actuale, va lipsi din steaua fulgurantă a generației mele”. Un alt argument se citește, în opinia lui Antonescu, și din cuvintele lui Romul Demetrescu din articolul *Renaștere*, (apărut în *Abecedar*, 1933, nr. 29-30, p. 4.): „Deosebit de generația trecută, a cărui confesionalism și regionalism explicabil, dar perimat, o făcea de vremurile în care dezorientarea tineretului de astăzi din Transilvania își clarifică năzuințele în contemplarea dezinteresată a valorilor spirituale naționale. Chiar paginile acestui modest dar viguros *Abecedar* sunt o minunată dovadă pentru afirmația noastră”. Cu toate că, la nivel retoric și discursiv, revista se pronunță împotriva regionalismului și a transilvanismului, ideile cu care pornesc la drum și eforturile pe care le fac (enumerare de Antonescu, 2001, 93, precum revigorarea și reorganizarea vieții literare din Transilvania, promovarea spiritului critic obiectiv, organizarea unei edituri sunt toate replici sau variante ale demersurilor transilvaniștilor maghiari grupați în jurul revistei *Erdélyi Helikon*: „promovând o critică obiectivă,... înțelegerea fenomenului literar european,... pentru scriitorii români se cere organizare și îndeosebi o editură, ... este elogiată activitatea lui Ilarie Chendi și râvna lui G. Bogdan-Duică de a descifra comorile literare și culturale ale Transilvaniei.” (Antonescu, 2001, 93)

Interesant este, că deși autorii din *Abecedar* resping transilvanismul ca ideologie regională, acceptă și promovează, în mod paradoxal, câteva din ideile lor, în special cele legate de existența unui specific ardelean, idei legate de geografia literară⁵ și trăsăturile care îl definesc pe scriitorul transilvan. Astfel, în articolul programatic *Abecedar pentru scriitorii Ardealului* (în *Abecedar*, 18 mai 1933, 1-3) George Boldea enumeră câteva nume reprezentative pentru categoria de scriitor român specific ardelean: Slavici, Coșbuc, Șt. O. Iosif, Goga. „Ardealul dianinte de război a dat literaturii românești, la scurte etape, o contribuție proprie de poezie înfrăgezită și nouă plină de sevă autohtonă, uneori de un învăluit iredentism, totdeauna drapată de un fermecător aer patriarhal. ... Slavici a deschis la Iași ferestrele către Ardeal. Interesul și simpatia pentru specificul transilvan fuseseră câștigate și înlăturată repulsiunea, provenită dela artiificiile aceluia fals curent de latinizare. În ochii scriitorilor din casa Junimei, Ardealul începea să se curețe de sgura cărturărească. ... Prin Coșbuc, Ardealul dădea literaturii soare și clasic echilibru și nu știu ce proaspăt parfum de basm. Prin Iosif un suspin și o nouă temă: desrădăcinarea.” (Giurgiuca-Boldea, mai 1933, 1-3)

Cu toate că *Abecedar* s-a vrut de la bun început o revistă dedicată forțelor creatoare ale Ardealului, ideea transilvanismului este puternic percepută ca un *brand* maghiar, și nu e promovată sub această denumire în articolele teoretice din revistă. Deși Pomogáts Béla scrie, în volumul dedicat polemicii *Jelszó és mítosz* (Pomogáts, 2003, 26) că revista *Abecedar* a

⁵ A se vedea *Abecedar*, 7 decembrie 1933, nr. 31-32 p. 10, în care Grigore Popa vorbește de o geografie poetică, a propos de literatura specifică Nordului: *s-ar putea face, desigur, o geografie poetică. Nu descriind munți sau dealuri, văi tectonice sau ponoare. Ci înscriind corespondențele între paralele geografice și eul formator al poetului*

fost o revistă care simpatiza cu transilvanismul⁶, putem afirma că publicația editată de Emil Giurgiuca și George Boldea s-a vrut, într-adevăr, o revistă a Ardealului, a promovat spiritul ardelean în literatură, fără însă a pune un semn de egalitate între *ardelenism* și *transilvanism*, tratând transilvanismul ca o ideologie culturală a intelectualilor maghiari, concurent al ardelenismului literar românesc.

Bibliografie

- Antonescu, Nae, *Reviste din Transilvania*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 2001.
- Chinezcu, Ion, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană*. Editura Revistei Societatea de mâine, Cluj, 1930.
- K. Lengyel Zsolt, *A kompromisszum keresése*, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2007.
- Ligeti Ernő, *Súly alatt a pálma*, Miercurea Ciuc, Pallas-Akadémia, 2004, p. 104
- Kuncz Aladár, *Erdély az én hazám*, în Kuncz Aladár *Tanulmányok, kritikák*, București, Kriterion, 1973.
- Neubauer, John - Cornis Pope, Marcel, *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, vol II, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.
- Pomogáts Béla, *Magyar irodalom Erdélyben(1918-1944)*, Miercurea Ciuc, Pallas-Akadémia, 2008.
- Ritoók János, *Kettős tükör. A magyar-szász együttélés múltjából és a két világháború közötti irodalmi kapcsolatok történetéből*, Editura Kriterion, București, 1979.
- Todor, Avram P., *Confluente literare româno-maghiare. Eseuri*, Îngrijirea ediției, note și prefață de Dávid Gyula, Editura Kriterion, București, 1983.
- **Abecedar. Indice bibliografic* întocmit de Dona Daisa, Biblioteca Academiei RSR, filiala Cluj, serviciul de documentare și bibliografie, Cluj, 1972, p. 21.
- *Jelszó és mítosz, antologie și studiu introductiv de Pomogáts Béla, Editura Mentor, Târgu-Mureș, 2003.
- ### Articole
- Bardeș, Silviu (Teodor Murășanu), *Carnet*, în *Abecedar*, joi 20-27 iulie 1933, Anul I, no. 11-12, p.8.
- Boldea, George, *Abecedar*, joi 21-28 septembrie 1933, Anul I, no. 19-20, p. 11.
- Demetrescu, Romul, *Renaștere* în *Abecedar*, joi 23 noiembrie 1933, Anul I, no. 29-30, pp. 4-5.
- Giurgiuca, Emil - Boldea, George, *Abecedar pentru scriitorii Ardealului*, în *Abecedar*, joi 18 mai 1933, Anul I, no. 2, pp.1-3.
- Giurgiuca, Emil, *Carnet*, în *Abecedar*, joi 6-13 iulie 1933, Anul I, no. 9-10, p.7.
- Kuncz Aladár: *Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában*, în *Nyugat*, 1928.
- Kádár Imre, *Új román folyóirat Erdélyben*, în *Erdélyi Helikon*, nr. 4, aprilie 1930, pp. 340-341.
- Kováts József, *Legújabb erdélyi román líra*, în *Pásztortűz*, nr. 8, aprilie 1930, pp. 184-185.

⁶ a fiatal nemzedéket tömörítő *Abecedar* című folyóirat például erősen rokonszenvezett a transzilvanista ideálokkal

Murășanu, Teodor, *Erdélyi Helikon*, in *Abecedar*, joi 25 martie 1934, Anul I, no. 49-52, p. 20.

Murășanu, Teodor, *Carnet* in *Abecedar*, joi 6-13 iulie 1933, Anul I, no. 9-10, p.7.

Murășanu, Teodor, „*Transilvanism*” in *Abecedar*, joi 9 noembrie 1933, Anul I, no. 26-28, pp. 9-11.

Popa, Emil, *Lacune* in *Abecedar*, joi 22 iunie 1933, Anul I, no. , p.3.

Popa, Grigore, *Noul suflet al Ardealului* in *Abecedar*, joi 3-10 august 1933, Anul I, no. 13-14, pp. 5-6.

Popa, Grigore, *Puncte cardinale...* in *Abecedar*, joi 7decembrie 1933, Anul I, no. 31-32, pp. 1-3.